

Akşama doğru avizeler ve billûr kandiller yakılır, davetliler geldikçe takım takım odalara alınarak önce kahve ve çubuk ikram edilir, ardından yemeğe kaldırılırlardı. Yatsı vakti gelince sofada cemaatle namaz kılınır, sonra ev sahibi ve misafirler önceden hazırlanan şilteler üzerine, mevlidhan rahlenin önündeki mindere, tevşihhanlar da yarım daire halinde onun önüne oturlardı. Bu arada ev halkı ve hanımlar da yerlerini alırlar, buhurdanlar yakılır ve mevlid-i şerif kıraatine başlanırdı. Ara verilen yerlerde tevşihhanlar na't-ı şerif ve ilâhiler okurlardı. Mevlid sonuna kadar diz çökmüş durumda sessizce dinlenir, sıra Hz. Peygamber'in doğum ânına gelince ayağa kalkılır ve salâtü selâm getirilerek tekrar oturulurdu. Ardından konağın hizmetinde bulunan ağalar gümüş gülâbdanlardan dinleyenlerin ellerine sırayla gül suyu serper ve önlerine bağladıkları elvan futalar içindeki şeker külâhlarını ikişer ikişer dağıtırlardı. Kapaklı elmastıraş bardaklarla şerbet ikramının arkasından mevlidin okunması sona erince kahve ve çubuklar içilir, ardından herkes evine giderdi. Mevlidhana ve tevşihhanlara ayrı ayrı atıyyeler verilir ve uzakta oturanlar o gece konakta misafir edilirdi. Mevlidhana atıyyeden başka sırma başlı beyaz bir çevre ile bir mintanlık kumaş verilmesi de âdetlendi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, Bulak 1299, II, 550, 620; a.e., Beyrut 1397/1977, III, 499; Makrizî, *el-Hitât*, I, 490 vd.; Selânikî, *Târih* (İp-şirli), s. 36, 197-198; Râşid, *Târih*, I, 106; III, 115; Çelebizâde Âsım, *Târih*, İstanbul 1282, s. 310-311, 416-417; *Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul'un Uzun Dört Yılı* (haz. Feridun M. Emecen), İstanbul 2003, s. 122, 182; *Tayyarzâde Âtâ Bey, Târih*, İstanbul 1291-93, I-III, tür.yer.; *Teşrifât-ı Kadîme*, tür.yer.; Hızır İlyas, *Tarih-i Enderûn: Letaif-i Enderun* (haz. Cahit Kayra), İstanbul 1987, tür.yer.; Ahmed Râsim, *Menâkıb-ı İslâm*, İstanbul 1325, I, 40-43; Corcî Zeydân, *Medeniyyet-i İslâmiyye Târihi* (trc. Zeki Muğâmir), İstanbul 1330, V, 251; Ali Seydi Bey, *Teşrifât ve Teşkilât-ı Kadîmemiz* (haz. Niyazi Ahmet Banoğlu), İstanbul, ts. (Tercüman 1001 Temel Eser), s. 151-152; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri. Toplum Hayatı* (haz. Kâzım Arısan – Duygu A. Günay), İstanbul 1995, s. 247-248; *Tarîk Gazetesi*, sy. 972, İstanbul 13 Rebîülevvel 1304; Midhat Sertoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Mevlid Alayı", *Hayat Tarih Mecmuası*, XII/4, İstanbul 1976, s. 45-49; Muhammed Nahlî, "Tunus'ta Mevlid" (trc. Mehmet Şeker), *Diyanet İlmî Dergi*, XXII/2, Ankara 1986, s. 59-64; Abdülkadir Özcan, "Osmanlılar'da Kandil Geceleri", *Tarih ve Medeniyet*, sy. 6, İstanbul 1994, s. 45-46; H. Fuchs – Neclâ Pekolcay, "Mevlid", *İA*, VIII, 173-174; Pakalin, II, 521-522.

MEHMET ŞEKER

□ ARAP EDEBİYATI. Arap edebiyatında mevlid, Hz. Peygamber için yazılan medih türündeki şiirleri ifade ettiği gibi onun doğumu, hayatı, isimleri hasâis ve şemâli, faziletleri, mucizeleri ve gazveleri gibi konularını kapsayan sîret türü eserler için de kullanılmaktadır.

604 (1207) yılında Erbil Atabegi Muzaferüddin Kökböri tarafından düzenlenen ihtişamlı mevlid kutlamalarında okunmak üzere İbn Dihye el-Kelbî'nin mensur olarak kaleme aldığı ve sonunda bir methiyenin de bulunduğu *et-Tenvîr fî mevlidi's-sirâci'l-münîr* adlı eseri şöretinden dolayı ilk mevlid kitabı olarak kabul edilmiştir (yazması için bk. Ahlwardt, IX, 128). Halbuki ondan çok önce de bu türde bazı eserler kaleme alınmıştır. Ali b. Hamza el-Kisâ'î'ye (ö. 189/805) nisbet edilen sîret formunda bir eserle Vâkidî'ye (ö. 207/823) ait *Mevlidü'l-Vâkidî ma'a's-şerh 'ale't-temâm* adlı manzumenin yazmaları Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (a.g.e., IX, 115). Muhammed b. İshak el-Müseyyebî'nin (ö. 236/850) bir mevlid yazdığı (Okiç, sy. 1 [1976], s. 22), Ebû'l-Kâsım Abdülvâhid b. Muhammed el-Mutarri'z'in (ö. 439/1047) kaleme aldığı kasidenin Bağdat'taki mevlid kutlamalarında okunduğu belirtilmektedir (TA, XXIV, 87). Aynı şekilde Gazâlî'ye bir mevlid kitabı nisbet edildiği gibi Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *Mevlidü'n-nebî'si* de meşhurdur (Kahire 1300). Dolayısıyla Arap edebiyatında "mevlid" terimi II. (VIII.) yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmış, mevlid literatürü İbn Dihye'den çok önce başlayıp gelişmiştir. Bununla birlikte ilk zamanlarda mevlid teriminin "tarih ve siyer" anlamına geldiği de ileri sürmüştür (Zekî Mübârek, s. 244).

İbn Dihye'nin çağdaşlarından Ebû'l-Abbas Ahmed el-Azeffî'nin yazmaya başladığı *ed-Dürü'l-munazzam fî mevlidi'n-nebiyyi'l-mu'azzam*'ını oğlu Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Azeffî tamamlamıştır. Mevlid alanında telif edilen eserler arasında Ebû Muhammed Hasan b. Ali İbnü'l-Kattân el-Merrâküşî'nin, içinde seçme mevlid metinlerinin de yer aldığı *Kitâbü'l-Mesmû'ât*, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Menkabetü mevlidi'n-nebî* (Süleymaniye Ktp., Nazif Paşa, nr. 685; Ahlwardt, IX, 117) ve *el-Mevlidü'l-cismânî ve'r-rûhânî*, İbn Tuğru(l) Bek et-Türkî'nin (Ebû Ca'fer Ömer b. Eyyûb ed-Dımaşkı) *ed-Dürü'n-naẓîm fî mevlidi'n-nebiyyi'l-kerîm* (*Hediyyetü'l-'arifin*, I, 787), Ahmed b. Ali el-Girnâtî'nin *Zılû'l-gamâme fî mevlidi seyyidi Tihâme*

(Ahlwardt, IX, 128), İbn Akile'nin *Risâle fî mevlidi'n-nebî* (Süleymaniye Ktp., Sâliha Hatun, nr. 111), İbn Allân'ın *Mevridü's-şafâ fî mevlidi'l-Muştafa* (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1143), Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin *Mevlidü'n-nebî* (eserin Muhammed b. Ömer en-Nevevî tarafından *el-İbrîzû'd-dânî fî mevlidi seyyidinâ Muhammed el-'Adnânî* adıyla yapılan bir ihtisarı vardır [Kahire 1299]), Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî'nin *el-Mevlidü'n-nebevi* (Fas ve Rabat'ta birçok baskısı yapılmıştır), Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî'nin *el-'İlâm fî ma'rifeti mevlidi'l-Muştafa* (TSMK, nr. 443), Ebû Zer el-Halebî'nin *Mevlidü'n-nebiyyi'l-aẓam* (Beyazıt Devlet Ktp., nr. 7886/2), Ebû'l-Hasan el-Kasasî el-Bekrî'nin *Kitâbü'l-Envâr fî mevlidi'n-nebiyyi'l-muhtâr* (*Kitâbü'l-Envâr ve miftâhu'l-esrâr, Kitâbü İntikâli envâri mevlidi'l-Muştafa*; Ahlwardt, IX, 120; Brockelmann, eserin başka kütüphanelerdeki yazmalarını verdiği gibi birçok defa basılmış olduğunu da belirtmektedir, *GAL Suppl.*, I, 616) adlı eserleriyle Arûs lakabıyla anılan Abdürrahîm b. Ahmed el-Burâf el-Yemenî'nin *el-'Arûs* (*Mevlidü'n-nebî*) ismiyle bilinen eserini (Kahire 1280, 1298, 1301; nşr. Ahmed el-Melîcî, Kahire 1314) zikretmek mümkündür. Daha sonra da birçok mevlid kitabı telif edilmiştir. Mevlidü'n-nebî dışında Hz. Ali, Fâtıma, Hasan, Hüseyin, Şii imamları, tarikat şeyhi ve önderleri için de mevlidler telif edilmiş olması bu türdeki eserlerin artmasında etkili olmuştur. Emevîler devrinde Küme'et el-Esedî, Seyyid el-Himyerî, Di'bîl el-Huzâi; Abbâsîler zamanında Mervân b. Ebû Hafsa, Ebû Dülâme, Mutî b. İyâs ve Selm el-Hâsir gibi Şii şairlerinin Ehl-i beyt ve Hz. Peygamber için yazdığı methiyeler bu tür mevlidler için ilham kaynağı teşkil etmiştir.

Genel olarak mevlid müellifleri, başta Kâ'b b. Züheyr'in *Kaşidetü'l-bürde'si* olmak üzere bu eserin çok sayıdaki nazireleriyle Hassân b. Sâbit'in Resûlullah için yazdığı şiirlerden, Abdullah b. Revâha ve diğer bazı sahâbîlerin nazmettiği methiyelerden ilham almıştır. Ali Fehmi Câbiç, sahâbenin bu şiirlerini *Hüsnü's-şahâbe fî şerhi eş'ârî's-şahâbe* adlı eserinin I. cildinde toplamıştır (İstanbul 1324). Ancak mevlidlerin mevzu itibarıyla asıl kaynağını siyer, megâzî ve şemâil kitapları oluşturur. Bunların başında İbn İshak'ın *es-Sîre'siyle* İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye'si* ve Ebû İsa et-Tirmizî'nin *Şemâ'ilü'n-nebî'si* gelir.

Hükümdarların doğum yıl dönümü münasebetiyle mevlid telifi ve okunması âdeti (mevlidü'l-imâmî'l-hâzır) Fâtımîler ve Abdülvâdîler'le başlamıştır. Şîa geleneğinde Hz. Hüseyin için tutulan matemle Resûl-i Ekrem'in doğum yıl dönümünde yaşanacak sevinç olgularının çelişmesinden olmalıdır ki İran'da mevlid eserlerine nâdir rastlanır. Muhammed b. Mes'ûd el-Kâzerûnî'nin Arapça *el-Müntekâ min sîreti'l-mevlidi'n-nebiyyi'l-Muştafâ* adlı eseriyle bunun, oğlu Afîfuddin el-Kâzerûnî tarafından yapılan Farsça çevirisi *Terce-me-i Mevlid-i Muştâfâ* (TA, XXIV, 87), Sûzenî ve Hasan b. Fethullah'ın Resûlullah için nazmettikleri medih manzumeleri kutlamalarda okunuyordu (Abbas el-Cerrârî, *ez-Zecel fi'l-Mağrib*, s. 467-468).

Arap dünyasında Hz. Peygamber'in doğumu münasebetiyle eski zamanlardan beri birer mevlid gibi okunmakta olan şiirlerin başında Kâ'b b. Zühayr'ın manzumesiyle bunun nazîreleri gelir. Bûsîrî'nin *Kaşidetü'l-Bür'e* ile *Hemziyye* ve *Mudariyye* kasideleri bunu takip eder. Ayrıca daha çok Mağrib'de tanınan Muhammed b. Ebû Bekir eş-Şukrâtî'si'nin *Lâmiyye*'siyle (Brockelmann, GAL, I, 268; Suppl., I, 473) Bağdatlı Ya'kûb es-Sarsarî'nin methiyeleri de (GAL, I, 250; Suppl., I, 443) meşhurdur.

Günümüzde Arap dünyasında, Hindistan'da ve Güneydoğu Asya İslâm ülkeleriyle bütün Afrika İslâm ülkelerinde Arapça'sı ve çeşitli dillerdeki tercümeleriyle en çok okunan mevlid, Medine Müftüsü Ca'fer b. Hasan el-Berzencî'nin *Mevlidü'n-nebî* (*Mevlidü'l-Berzencî, el-İkdu'l-cevher fi mevlidi'n-nebiyyi'l-ezher*) adlı eseridir (Bombay 1273; Kahire 1290, 1307).

Doğu Afrika sahillerinde ise Abdurrahman İbnü'd-Deyba' ez-Zebîdî'nin *el-Mevlidü's-şerîf* ve Somali'de Ebû'l-Hasan Nûreddin'in *'Unvânü's-şerîf* adlı mevlidleri meşhurdur. Afrika Sevâhilî dilinde de çok sayıda mevlid kitabı bulunmaktadır. Şerîf el-Mansabî'nin bu dilde yazılmış *Kitâbü'l-Mevlid*'i Almanca'ya tercüme edilmiştir (Scharifi Mansabu, *Kitabu Mavalid*, Berlin 1935).

Arapça mevlidler şekil ve muhteva bakımından birbirine benzer. Sadece mensur veya sadece manzum olanlar yanında bu eserlerin çoğunda mensur ve manzum parçalar birbirini izler. Genellikle Hz. Peygamber için salavat getirilmesini ifade eden nakarat beyitleri manzum ve mensur parçaları birbirine bağlar. Bunlar lafız ve mâna itibarıyla kolay anlaşılır ve duygusal olduğundan halk üzerinde büyük tesir icra eder. Mevlidlerin sonunda zikirler ve dualar yer alır.

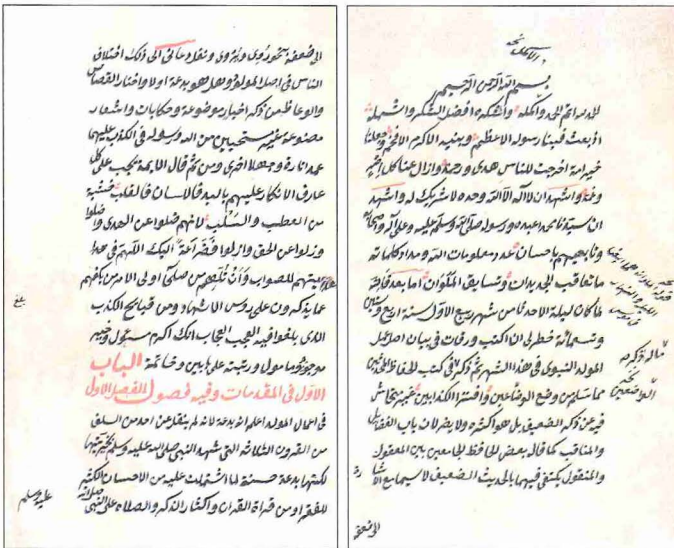
Mensur mevlidlerde veya mevlidlerin mensur kısımlarında seciler, hayal ve tasvirlerle bezenmiş, mübalağalarla dolu hissî ve edebî bir anlatım hâkimdir. Ancak İbn Hacer el-Heytemî, Ali el-Kârî ve M. Reşid Rızâ'nın mevlidlerinde görüldüğü gibi kaynaklara dayanan, abartısız, gerçekçi, duygusalığa fazla yer vermemiş, didaktik metinler de bulunmaktadır.

Arapça mevlidlerin muhtevasını ana hatlarıyla Resûl-i Ekrem'in nurunun yaratılışı, diğer peygamberlerden intikal ederek ona ulaşması, annesinin hamile kalması, babasının vefatı, doğumu sırasında veya bundan önce ve sonra meydana gelen hârikulâde olaylar, Halîme'nin yanına verilmesi, Halîme'nin şahit olduğu olağan üstü hadiseler, vasıfları, şe-

mâli, ahlâkı, nübüvveti ve bunun alâmetleri, mucizeleri, isrâ ve mi'rac, tebliği ve gazveleri, evlenmesi, çocukları, vefatı teşkil eder. Ancak bunlar, başta tasavvuf ve tarikat erbabının yazdıkları olmak üzere Arapça mevlidlerin çoğunda zayıf rivayetler ve hurafelerle yüklü abartılı bir anlatımla dile getirilir.

V. (XI.) yüzyıldan itibaren Mağrib ve Endülüs'te Hz. Peygamber'in doğum yıl dönümü münasebetiyle sultan saraylarında düzenlenen kutlamalarda saray şairleri tarafından nazmedilip okunan, içerik bakımından diğer mevlidlerde yer alan konulara temas eden övgü şiirlerini de özel bir mevlid türü olarak kabul etmek mümkündür. Bu kasidelere "mevlidiyye, milâdiyye, idiyye" ve halk tabiriyle "mülûdiyye" gibi adlar verilmiştir. Mevlidiyyeler prensip olarak saray şairleri tarafından nazmedilmekle birlikte zaman zaman sarayın ileri gelen ricâli, vezir, kadı, müftü, kâtip ve edipler tarafından da yazılmıştır. Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, İbn Merzûk, İbn Zümrek ve Abdurrahman İbn Haldûn gibi, şahsiyetler mevlidiyye nazmedenlerin başında yer almaktadır. Ancak bu eserlerden çok azı zamanımıza intikal etmiştir. Makkarî ve İfrânî tarafından tesbit edilmiş mevlidiyyeler 761-768 (1360-1367) yılları arasındaki kısa bir dönemde Fas Merînî Sultanı Ebû Sâlim İbrâhim ve Gırnata Nasrî Sultanı V. Muhammed Ganî-Billâh devirlerini (1354-1359, 1362-1391) kapsamaktadır. Abdülazîz el-Fiştâlî ile İfrânî, Sa'dîler döneminde ve özellikle Ahmed el-Mansûr zamanında (1578-1603) kadı Ebû'l-Kâsım eş-Şâtîbî, müftü Abdülvâhid b. Ahmed el-Hasenî, vezir Ali eş-Şeyzamî, kâtip Muhammed el-Fiştâlî, kadı Muhammed el-Hevzâlî, fakih ve edip Hasan el-Mesfûvî gibi isimlerin mevlidiyyelerini zikretmektedir (*Menâhilü's-şafâ*, s. 235-252; *Nüzhetü'l-hâdî*, s. 145-157).

VIII. (XIV.) yüzyılda Gırnata Nasrî meliklerinin Elhamrâ Sarayı'nda düzenledikleri mevlid kutlamalarında nazmedilip okunmuş mevlidiyyeler konusunda V. Muhammed döneminin özel bir yeri vardır. Bu devirden kalan on bir mevlidiyyenin altısı İbn Zümrek'e aittir. Ahmed Selmî, İbn Zümrek'in mevlidiyyelerini derleyip yayımlamıştır (*Hespêris*, XLIII [1956], s. 335-435). Nasrî hânedanından Ebû'l-Velîd İbnü'l-Ahmer de birçok mevlidiyye nazmetmiş, *Neşîru ferâ'idü'l-cümân* adlı eserinin sonunda iki mevlidiyyesine yer vermiştir (bk. bibl.). İbn Zeydân, *el-Yümnü'l-vefir* isimli antolojisinde (Fas 1342/1924) Mevlây Yûsuf b. Hasan zamanında (1912-

İbn Hacer el-Heytemî'nin *Mevlid*'inin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 448)

1927) okunmuş mevlidiyeleri kaydetmiştir. Mağrib'de müveşşah tarzında mevlidiye yazarlar arasında İbn Zâkûr, İbnü'l-Hâc Muhammed b. İdrîs el-Amrâvî, İbnü'l-Hâc es-Sülemî, İbnü't-Tayyib el-Alemî ve İdrîs es-Sinânî gibi şairler görülür.

Mevlidiyeler şekil itibarıyla genellikle planlı kasideye uyar. Ancak giriş (neşib ve rahîl) kısmında peygamber aşkı, Medine'ye hayalî yolculukla Mekke'de hac vazifesinin ifası söz konusu edilir. Medih kısmında da diğer mevlid metinlerinde olduğu gibi Hz. Peygamber'in doğumu ve şiretiyle ilgili temalar işlenir. Sonuç kısmında ise sarayında mevlidiyenin okunduğu hükümdarla veliahdı ve ailesi övülür; kaside onlara hayır dua ile bitirilir. Halk şairlerinin mevlidiyelerinde ise hükümdara övgü kısmı yer almaz.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, "Mevlid", II, 62; Süleyman Çelebi, *Mevlid* (nşr. Faruk Kadri Timurtaş), İstanbul 1970, neşreden in önsözü, s. III-IV; İbn Dihye el-Kelbî, *el-Mu'trib* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî v.dğr.), Kahire 1954, neşreden in girişi, s. 16; İbnü'l-Ahmer, *Neşîrû ferâ'idü'l-cümân* (nşr. M. Rıdvân ed-Dâye), Beyrut 1967, neşreden in girişi, s. 47-48, 175-176, 186-188; İbn Haldûn, *et-Ta'rif bi'bn Haldûn*, Beyrut 1979, s. 72-76, 89-92; Makkarî, *Nefhu't-tib*, VI, 449-451, 510-515; İfrenî, *Nûzhetü'l-hâdî bi-ahbâri mülûki'l-kamî'l-hâdî* (nşr. O. Houdas), Paris 1888, s. 145-157; Ali Paşa Mübârek, *el-Hıfâtü't-tevfikiyye*, Kahire 1980, I, 226-231; Ahlwardt, *Verzeichniss*, IX, 115, 117, 118, 120, 128; Zekî Mübârek, *el-Medâ'ihu'n-nebeviyye fi'l-edebi'l-Arabî*, Sayda - Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-asriyye), s. 244-253; Brockelmann, *GAL*, I, 250, 268; *Suppl.*, I, 443, 473, 616; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 787; Ahmed Emîn, *Kâmusu'l-âdât ve't-tekalid*, Kahire 1953, s. 387-398; Muhammed Hadj Sadok, "Le mawlid d'après le mufti-poète d'Alger Ibn Ammâr", *Mélanges Louis Massignon*, Damascus 1957, II, 269-292; Abbas el-Cerrârî, *ez-Zecel fi'l-Mağrib*, Rabat 1970, s. 466-472; a.mlf., *el-Edebü'l-Mağribî*, Rabat 1986, I, 141-167; Abdülaziz el-Fiştâli, *Menâhilü's-şafâ* (nşr. Abdülkerîm Küreyyim), Rabat 1972, s. 235-252; Hikmet Ali el-Evsi, *el-Edebü'l-Endelüsî*, Kahire 1976, s. 235-237; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edeb*, V, 409, 414-416; VI, 351-352, 363-365, 760-766; IX, 297-301; Abdülkâdir Zimâme, *Ebû'l-Velid İbnü'l-Ahmer*, Dârülbeyzâ 1399/1979, s. 172-177; Cevdet er-Rikâbî, *el-Edebü'l-Arabî mine'l-inhidâr ile'l-izdirâr*, Dimaşk 1403/1983, s. 178-184; M. Meçid es-Saîd, *eş-Şi'rî fi'ahdi'l-Murâbitin*, Beyrut 1985, s. 269-277; Ahmed Fevzi el-Hib, *el-Hareketü's-şariyye*, Beyrut 1406/1986, s. 100-125; Fevzi Sa'd İsa, *eş-Şi'rü'l-Endelüsî*, İskenderiye 1991, s. 21-23; I. Goldziher, "Le culte des saints chez les musulmans", *RHR*, II (1891), s. 257-351; M. Ben Cheneb, "Poème en l'honneur du prophète", *RAfr*, LIV (1910), s. 182-190; E. Sidaway, "Les manifestations religieuses de l'Égypte moderne", *Anthropos*, XVIII-XIX, Boenos Aires 1923-24, s. 278-296; Abu Chama, "Origine du mawlid", *Bulletin d'études arabes*, V, Paris 1945, s. 147 vd.; A. Salmi, "Le genre des poèmes de

nativité (mawludiyya-s) dans le royaume de Grenade et au Maroc du XIIIe au XVIIe siècle: Les mawlidiyyât d'Ibn Zamrak", *Hespéris*, sy. XLIII, Paris 1956, s. 335-435; a.mlf., "Mawlidiyya", *EP* (Fr.), VI, 889-890; M. Tayyib Okîç, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", *İİFD*, sy. 1 (1976), s. 22; Ahmet Kavas, "Afrika'da Mevlid Uygulamaları", *Diyanet İlmî Dergi*, Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) özel sayısı, Ankara 2000, s. 559-574; H. Fuchs - Necla Pekolcay, "Mevlid", *İA*, VIII, 172-174; H. Fuchs - [F. de Jong], "Mawlid", *EP* (Fr.), VI, 886-888; J. Knappert, "Mawlid", a.e., VI, 888-889; İsmet Parmaksızoğlu, "Mevlid", *TA*, XXIV, 87; İsmail Durmuş, "İbn Zümrek", *DİA*, XX, 472-473.

İSMAİL DURMUŞ

□ TÜRK EDEBİYATI. Diğer İslâm edebiyatlarına nisbetle mevlidlerin Türk edebiyatında ayrı bir yeri vardır. Çoğunlukla manzum kaleme alınan bu eserler, Türk halkının peygamber sevgisinin bir göstergesi olarak sayı itibarıyla de dinî türlerin hiç birinde görülmeyecek zenginliktir. Süleyman Çelebi'nin nazmettiği mevlidin herkes tarafından beğenilip okunmasından dolayı bu konu sonraki yıllarda da çokça işlenmiştir.

İlk Türkçe mevlid metni hakkında kaynaklarda açık bilgi yer almamakta ve Süleyman Çelebi'nin 812'de (1409) kaleme aldığı *Vesîletü'n-necât* adlı mesnevinin ilk mevlid olduğu görüşü yaygın bir şekilde kabul görmektedir. Ancak bundan önce Türkçe yazılmış mevlid benzeri eserlerin varlığı da bilinmektedir. Bunlardan biri Ahmed Fakih'e (ö. 650/1252) ait *Çarhnâme* olup *Vesîletü'n-necât*'ın hâtıme kısmında *Çarhnâme*'dekine benzer ifadeler yer alır. Süleyman Çelebi'den kısa bir süre önce Erzurumlu Mustafa Darîr'in yazdığı

manzum-mensur eseri *Tercüme-i Siyer-i Nebî* de (yazılışı: 790/1388) yer yer mevlidi hatırlatmaktadır. Şiirlerin yanı sıra mensur kısımdaki bazı ilâvelerle Darîr'in yaptığı bu tercüme bir telif mahiyetindedir. Eserdeki manzum kısımlar bir mevlid metninden çok farklı olmadığı gibi *Vesîletü'n-necât*'ın bazı yerleri de Darîr'in eseriyle ciddi benzerlikler göstermektedir. Bu sebeple Darîr'in siyerindeki manzum kısımların Türk edebiyatındaki ilk mevlid metni olması gerektiği ileri sürülmüştür.

Türkçe'de kaleme alınan mevlidlerin sayısı 200 civarındadır. Bunlar üzerinde yapılan çalışmalar bir kısmının Süleyman Çelebi'nin eserine aynen benzediğini, bir kısmının bazı motifler yönünden ayrılık gösterdiğini, geri kalanların ise tamamen farklı olduğunu ortaya koymuştur (Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-necât: Mevlid* [nşr. Pekolcay, Ankara 1993], s. 38).

Türkçe mevlid metnlerinin çoğu aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla ve mesnevi tarzında yazılmıştır. Ortalama 600-1400 beyitten oluşan mevlidlerde genellikle Hz. Peygamber'in doğumu üzerinde durulmakta, ardından mi'râcî ele alınmakta, çeşitli mucizeleri anlatılmakta, daha sonra vefatından bahsedilmektedir. Bu eserlerin hemen hepsi Ehl-i sünnet inancı doğrultusunda kaleme alınmış, yer yer âyet ve hadislerden iktibaslarla, telmihlerle desteklenmiş, birtakım iddiaların aksine çoğunda bid'at denebilecek fi-kirleri yer verilmemiştir. *Vesîletü'n-necât*'ın ve diğer bazı mevlidlerin sonundaki "Hikâye-i Deve, Hikâye-i Geyik, Hikâye-i Güvercin" gibi Hz. Peygamber'e nisbet

Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât* adlı mevlidinin en eski tarihli nüshasının ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3485)

